

ANNA LENDZION

ZAANGAŻOWANIE W TWORZENIE KULTURY JAKO KIERUNEK DZIAŁALNOŚCI ŻYCIOWEJ

Celem tego artykułu jest ujęcie kultury rozumianej jako urzeczywistnianie wartości angażujących całego człowieka. Autorem tej koncepcji jest J. Pastuszka (1897-1989), który z wykształcenia był teologiem i filozofem, jednak żywo interesował się psychologią empiryczną¹. W swej pracy naukowej i dydaktycznej zajmował się takimi działami psychologii, jak: psychologia ogólna, charakterologia, historia psychologii, psychologia społeczna i psychologia pastoralna².

Zaprezentowany zostanie psychologiczny aspekt tworzenia kultury i uczestnictwa w niej akcentujący formy działania w płaszczyźnie behawioralnej, natomiast w sferze uczuciowo-dążeńiowej uczucia wyższe, metapotrzeby i wartości kulturowe. Tak więc będą analizowane następujące problemy:

- 1) W jakich formach działalności życiowej człowiek wyraża swoje zaangażowanie w tworzenie kultury?
- 2) Jaka jest relacja między uczuciami wyższymi a twórczym uczestnictwem w życiu społecznym, kulturalnym, moralnym, estetycznym i naukowym?
- 3) Na czym polega związek metapotrzeb i wartości kulturowych z celami działalności życiowej człowieka?

Mgr ANNA LENDZION – asystent Katedry Psychopedagogiki KUL, adres do korespondencji: Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin.

¹ Z. U c h n a s t, *Ks. Prof. J. Pastuszki koncepcja psychologii jako nauki*, „Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego”, 33(1990), nr 1-4, s. 117-125.

² G. K a r o l e w i c z, *Nauczyciele akademicy Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w okresie międzywojennym*, Lublin: RW KUL 1996, t. II, s. 165.

Celem tego artykułu jest ukazanie stanowiska J. Pastuszki wobec kultury i wartości kulturowych, które ujawnia charakterystyka rodzajów i kierunków działalności życiowej, opis uczuć wyższych, klasyfikacja metapotrzeb, analiza i interpretacja Sprangerowskiej typologii „form życia”³. Będę również starała się na bazie przeprowadzonych analiz sformułować wnioski psychopedagogiczne.

Perspektywę odniesienia dla rozważań nad zaangażowaniem w tworzenie kultury w jego różnych formach, nasyceniu uczuciami, rozbudzeniu potrzeb wyższych i ukierunkowaniu na metawartości, stanowi człowiek urzeczywistniający coraz pełniej swoje osobowe potencjalności, wszak bywa określany z punktu widzenia swojej natury jako istota tworząca kulturę⁴. Dookreślając tożsamość człowieka pod kątem podstawowych dziedzin kultury można by ponadto przytoczyć takie jego określenia, jak: *homo religiosus*⁵, *homo ethicus*, *homo sapiens*, *animal sociale*. J. Pastuszka ujmuje działalność człowieka w różnych obszarach kultury jako przejaw transcendencji osoby w stosunku do życia biologicznego i jedynie zmysłowego⁶, uczestniczenie w „życiu duchowym”⁷, a więc poznaniu rozumowym, religijności, moralności, twórczości.

Z punktu widzenia psychologii i pedagogiki szczególnie interesujący jest podmiotowy aspekt zaangażowania w tworzenie kultury, czyli doskonalenie samego siebie poprzez wybór i realizację wartości. K. Trojan przytaczając poglądy T. Ślipki podkreśla, że jedynie wartości moralne i religijne są wartościami autotranscendentnymi w takim znaczeniu, że „człowiek angażując się lub nie w realizację tych wartości, jako osoba staje się dobry lub zły”⁸. J. Pastuszka nie hierarchizuje wyraźnie dziedzin działalności życiowej człowieka odnoszonych do kultury ze względu na ich rolę w rozwoju psychicznym i duchowym człowieka, podkreśla bardziej ich integralność, aczkolwiek pisząc o życiu moralnym twierdzi, że moralność przenika wszelkie obszary aktywności życiowej człowieka.

---

³ E. Spranger, *Lebensformen*, Halle 1925.

⁴ A. Kłossowska, *Rozumienie kultury*, [w:] *Kultura masowa*, Warszawa: PWN 1983, s. 28.

⁵ P. Poupard, *Pomiędzy barbarzyństwem i nadzieją, kryzys współczesnej kultury i chrześcijańska odpowiedź*, [W:] *Sacrum i kultura. Chrześcijańskie korzenie przyszłości*, red. R. Rubinkiewicz, S. Zięba, Lublin: TN KUL, 2000, s. 22.

⁶ Por. *Charakter człowieka*, Lublin: TN KUL 1962, s. 8-9.

⁷ Tamże, s. 10-15.

⁸ *Potrzeby i wartości oraz ich implikacje religijne*, Kraków: WAM 1999, s. 84.

I. FORMY DZIAŁALNOŚCI ŻYCIOWEJ ZWIĄZANE Z KULTURĄ

J. Pastuszka określa cele działalności życiowej jako „główne kierunki” lub „zadania życiowe”⁹. Wyodrębnia sześć rodzajów tego typu działalności: życie społeczne, kulturowe, moralne, religijne, estetyczne i naukowe. Scharakteryzują każdą z wyróżnionych przez J. Pastuszkę odmian działalności życiowej człowieka w aspekcie form związanych z zaangażowaniem w dany typ aktywności.

1. *Życie społeczne*

Życie społeczne polega na uczestnictwie w takich grupach, jak rodzina, grono przyjaciół lub krąg koleżeński, organizacje, stowarzyszenia oraz związki, zarówno ideowe, samopomocowe, jak i towarzyskie¹⁰. Szczególnego rodzaju wspólnotami są rodzina i naród. Mają one charakter naturalny. Przynależność do nich pozostaje poza wyborem jednostki. Zaangażowanie w sferę życia społecznego, które przekracza wymiar wspólnego przebywania (polega bowiem na wspólnych przeżyciach, współpracy i współdziałaniu w dążeniu do wybranego celu, uznawaniu podobnych ideałów), wiąże się z realizacją następujących zadań życiowych:

- a) tworzenie relacji rodzinnych opartych na dojrzałej miłości;
- b) troskliwa opieka i odpowiedzialne wychowywanie dzieci, związane z macierzyństwem i ojcostwem;
- c) praca charytatywna na rzecz potrzebujących;
- d) działalność społeczna dla dobra społeczności lokalnej lub zawodowej;
- e) utrzymywanie i rozwijanie kontaktów przyjacielskich i towarzyskich.

2. *Życie kulturalne*

Uczestnictwo w tworzeniu kultury J. Pastuszka odnosi do wszelkiej działalności mającej na celu przekształcenie i udoskonalenie świata natury¹¹.

Odróżnia kulturę przedmiotową (wytwory kultury o charakterze materialnym, stanowiące osiągnięcia cywilizacyjne, dzieła naukowe i artystyczne)

---

⁹ *Psychologia ogólna*, t. II, Lublin 1947, s. 246-282.

¹⁰ Tamże, s. 251-253.

¹¹ Tamże, s. 254.

od kultury podmiotowej, dotyczącej twórczej przemiany samego człowieka, np. poprzez kształtowanie woli, uszlachetnianie uczuć.

Zarówno zaangażowanie w pracę zawodową, jak i kreatywne wykorzystywanie czasu wolnego daje możliwość podejmowania działalności kulturalnej, o ile wynikają one z dążenia do rozwoju, przeżywania twórczej radości, pragnienia doświadczenia piękna lub dokonywania odkryć poznawczych.

Zawód nazywa J. Pastuszka „formą życia, niosącą z sobą wypełnienie określonych czynności”¹². Jest specyficznym rodzajem zajęć, wyodrębnionym spośród innych, wyznaczonych przez cel społeczny, czyli określoną kategorię potrzeb życiowych społeczności. Praca zawodowa, która stanowi dla większości ludzi podstawowy sposób uczestnictwa w tworzeniu szeroko rozumianej kultury, „wybija swe znamię na charakterze człowieka”, jak pisze J. Pastuszka¹³. Wykonywanie danego zawodu daje możliwość zdobycia sprawności w realizowaniu czynności zawodowych, kształtuje styl myślenia oparty na określonym systemie pojęć i sądów opisujących rzeczywistość, której ten zawód dotyczy, umożliwia ustosunkowanie się do świata w świetle ocen i wartości, składających się na etos zawodowy¹⁴.

Tak więc główną formą działalności o charakterze kulturowym – w przedstawionej przeze mnie koncepcji – byłaby praca zawodowa, którą J. Pastuszka uznaje także za najważniejszy czynnik postępu społeczno-kulturowego w wymiarze historycznym¹⁵.

3. Życie moralne

Przejawem życia moralnego człowieka jest refleksja nad swoim postępowaniem oraz ocenianie zachowania innych w aspekcie dobra i zła, odpowiedzialności za podejmowane wybory i działania.

Te rodzaje aktywności polegają na wartościowaniu moralnym własnego działania lub postępowania innych osób¹⁶. Ocena wartościująca działań może być dokonywana poprzez odniesienie do normy moralności, akceptowanej przez konkretną osobę jako prawdziwą i godną uznania za własne

---

¹² *Charakter człowieka*, s. 173.

¹³ Tamże, s. 173-174.

¹⁴ Tamże, s. 174.

¹⁵ Por. *Psychologia ogólna*, t. II, s. 258.

¹⁶ Tamże, s. 259.

kryterium rozstrzygnięcia o wartości moralnej danego zachowania (sposobu reagowania).

Refleksję tę nazywa również J. Pastuszka „namysłem metafizyczno-moralnym”¹⁷ i „oceną sumienia”¹⁸.

„Ocena sumienia” dotyczy określonego, własnego zachowania w danej sytuacji pod kątem dobra w znaczeniu moralnym. Sumienie – według J. Pastuszki – jest „praktyczną postawą człowieka wobec rzeczywistości, aprobatą lub potępieniem postępowania w danych warunkach, wiedzą o tym, co jest moralnie dobre i świadomością, że to dobro człowiek powinien w danym wypadku urzeczywistniać”¹⁹. Tak więc sumienie jest własnym sądem osoby o tym, co powinna tu i teraz uczynić, oceną, która zobowiązuje do zgodnego z nią postępowania²⁰. Stąd pochodzi charakter praktyczny „osądu sumienia” oraz jego wymiar normatywny i powinnościowy.

Wiedza o dobru moralnym zawarta w sumieniu dotyczy starań, aby jak najlepiej poznać prawdę o dobru w sposób racjonalny, co jest warunkiem wstępnym uzasadnionych i autonomicznych wyborów dobrego postępowania w różnych sferach własnego życia: poznania, aktywności kulturalnej, religijności, wszak „moralność nie stanowi odrębnej dziedziny od nauki, kultury i religii, lecz wszystkim dziedzinom działalności życiowej narzuca swoje normy”²¹. Pogląd ten można by interpretować jako przypisywanie centralnego miejsca moralności w całości szeroko rozumianej kultury.

4. Życie religijne

Życie religijne przejawia się przez modlitwę, uczestnictwo w kulcie religijnym, zaangażowaniu w praktyki ascetyczne²².

Modlitwa jest formą kontaktu, spotkania człowieka z Bogiem, która zawiera w sobie doświadczenie zależności stworzenia od Stwórcy w prośbie, dziękczynieniu i prześlaniu²³. Przeżycie duchowej bliskości z Bogiem jest w chrześcijaństwie środkiem uzyskania łaski nadprzyrodzonej.

---

¹⁷ Tamże, s. 263.

¹⁸ Tamże, s. 260.

¹⁹ Tamże, s. 260.

²⁰ A. S z o s t e k, *Pogadanki z etyki*, Częstochowa: Biblioteka „Niedzieli” 1993, s. 143.

²¹ *Psychologia ogólna*, t. II, s. 262.

²² Tamże, s. 268.

²³ Tamże.

Chrześcijanin modląc się wyraża „wolę wzbogacenia i podniesienia swego życia [...] w następstwie duchowego zetknięcia się z Bogiem”²⁴.

Kult religijny polega na zewnętrznych, obserwowalnych czynnościach, wyrażających doświadczenia religijne. Formy kultu mają charakter historyczny (kształtują się w określonym czasie i podlegają pewnym zmianom), symboliczny (związany ze szczególnego rodzaju znakami, które nie tylko wskazują na inną rzeczywistość niż one same, ale także tę rzeczywistość faktycznie zawierają) i społeczny (odnoszący się do wspólnoty, społeczności).

Najpełniejszą formą kultu jest ofiara, dobrowolne oddanie Bogu pewnych wartości. W chrześcijaństwie jest to ofiara Mszy świętej.

Obok czynności modlitewno-liturgicznych rozwinięta aktywność religijna łączy się także z zaangażowaniem w praktyki ascetyczne. Celem ascezy nie jest wyniszczenie człowieka, ale wprowadzenie harmonii w nim, poprzez zapewnienie prymatu duchowi, bez deprecjonowania wartości ciała. Chodzi o to, aby dążenia niższe nie dezorganizowały życia duchowego i nie hamowały jego rozwoju, by przyjemność i wygoda nie stanowiły najważniejszego sposobu wartościowania, stosowanego przez człowieka. Praktykami ascetycznymi są, np. post, unikanie wygod, ćwiczenie się w pokorze, cierpliwości, powściągliwości w słowach.

Celem aktywności religijnej jest osiągnięcie świętości, czyli doskonałości, z którą wiąże się miłość ku Bogu i ku ludziom, np. szacunek i życzliwość, ofiarne postępowanie (gotowość do wyrzeczenia), „czystość serca” (którą można odnieść do prawości i szlachetności).

5. *Życie estetyczne*

Aktywność o charakterze estetycznym obejmuje twórczość artystyczną oraz kontemplację dzieł sztuki i przyrody, percepcję utworów literackich, muzycznych, prac plastycznych, budowli architektonicznych²⁵.

Twórczość artystyczna jest aktualizowaniem uzdolnień związanych ze sztuką, np. muzyką, plastyką (malarstwem, architekturą, rzeźbą, grafiką) lub literaturą (poezją, prozą). Są to zdolności złożone dotyczące zarówno sfery

---

²⁴ Tamże.

²⁵ Tamże, s. 270 i 277.

poznawczej, jak i uczuciowo-dążeńiowej człowieka²⁶. J. Pastuszka podkreśla udział w tych zdolnościach silnych i bogatych w treści uczuć, twórczej wyobraźni, dążeń o dużym nasileniu dotyczących danej dziedziny sztuki oraz sprawności percepcyjno-motorycznych²⁷.

Z kolei spostrzeganie i kontemplacja dzieł sztuki dotyczy takiego słuchania muzyki, oglądania budowli, obrazów, prac graficznych, którym towarzyszą uczucia estetycznego uniesienia i zachwytu. J. Pastuszka pisze, że w doświadczeniach estetycznych człowiek przeżywa rozszerzenie i pogłębienie świadomości: „Początkowo wydaje się, jak gdyby prąd świadomości uległ wstrzymaniu, a nasze ja ograniczyło się do funkcji receptywnych, do chłonięcia nowych wartości. Dopiero stopniowo występuje żywsza gra wyobraźni i uczuć, ujmowane są i oceniane szczegóły, [...] wydobywane coraz to nowe momenty piękna. Świadomość dochodzi do równowagi i może w całej pełni oddać się przeżywaniu piękna, co Kant nazywa «bezinteresownym upodobaniem», a Schopenhauer «bezwolnym oglądem»”²⁸.

Celem aktywności estetycznej jest w przypadku artysty ekspresja własnych przeżyć w starannie dobranej formie, a u odbiorcy dzieł sztuki doświadczanie piękna w bogactwie wrażeń zmysłowych, doskonałości postaci (kształtu, formy), harmonii układu w czasie lub przestrzeni, proporcjonalności części oraz niezwykłym ujęciu istotnej treści²⁹.

6. Życie naukowe

Do działań w sferze życia naukowego należą: praca umysłowa (zajmowanie się poznaniem naukowym), prowadzenie rozważań filozoficznych (samodzielnie lub przy okazji lektury źródeł z zakresu filozofii) oraz rozwijanie zainteresowań teoretycznych z obszaru nauk szczegółowych³⁰.

Praca naukowa stanowi aktualizację uzdolnień poznawczych, szczególnie inteligencji jako „zdolności do czynności organizującej [wszelkie – A. L.] doświadczenia intelektualne...”³¹, w takich jej funkcjach, jak racjonalne myślenie, rozwiązywanie problemów.

---

²⁶ M. G r z y w a k - K a c z y ń s k a, *Psychologia dla każdego*, Warszawa: IW PAX 1977, s. 241.

²⁷ Por. *Psychologia ogólna*, t. II, s. 277-278.

²⁸ Tamże, s. 270-271.

²⁹ Tamże, s. 271-274.

³⁰ Tamże, s. 278-279.

³¹ G r z y w a k - K a c z y ń s k a, *Psychologia dla każdego*, s. 244.

J. Pastuszka zwraca uwagę na proporcję między poziomem uzdolnień umysłowych a stopniem trudności poznawanych treści. Pracę umysłową hamuje zarówno zniechęcenie z powodu zbyt trudnych do zrozumienia informacji, jak i znudzenie wynikające z braku sposobności do dokonywania nowych odkryć poznawczych³². Ponadto pisząc o dynamice pracy naukowej podkreśla, że wysiłek wkładany w nią polega przede wszystkim na koncentrowaniu uwagi, z czego wynika konieczność przerw na odpoczynek lub łatwiejsze zajęcia. Po przerwie możliwe jest wzmożenie tempa pracy umysłowej. Zbyt duża przerwa może z kolei utrudniać kontynuowanie toku myśli.

Rozważania filozoficzne dotyczą „poznawania rzeczywistości w świetle jej najgłębszych przyczyn”³³. Są to refleksje prowadzone przez filozofów, ale także osoby nie posiadające wykształcenia filozoficznego, skoncentrowane wokół zagadnień istnienia świata, życia ludzkiego w ich fundamentalnym wymiarze. Od kierunku poszukiwań odpowiedzi na pytanie o sens życia człowieka na świecie zależy treść jego światopoglądu.

Zainteresowania naukami szczegółowymi, połączone bądź niezależne od wykonywanego zawodu są aktywnością poznawczą zorientowaną na zdobywanie wiedzy o wyodrębnionym fragmencie rzeczywistości, w określonym aspekcie, charakterystycznym dla danej nauki. Wiedza naukowa różni się od wiedzy potocznej sposobem jej uzyskiwania, intersubiektywną sprawdzalnością (uzasadnieniem empirycznym i racjonalnym), precyzją pojęć, w których jest zawarta.

Celem zaangażowania w sferę życia naukowego: pracy umysłowej, refleksji filozoficznej i rozwijania zainteresowań jest odkrywanie nowych treści poznawczych, które budzą przyjemne uczucia, zaspokajają dociekliwość osoby i po części także jej dążenie do prawdy.

7. Synteza różnych typów działalności życiowej w odmiennych sferach kultury

Na podstawie dotychczasowych rozważań można sformułować następujące wnioski:

1. Tworzenie kultury rozumianej jako przekształcanie świata natury łączy J. Pastuszka z zaangażowaniem w wykonywanie pracy zawodowej oraz aktywnym, twórczym wykorzystywaniem czasu wolnego.

---

³² Por. *Psychologia ogólna*, t. II, s. 280.

³³ Tamże, s. 279.

2. Najbardziej podstawowe działy kultury, na które wskazuje się w tradycji³⁴, a więc naukę, moralność, sztukę i religię odnosi J. Pastuszka odpowiednio do takich rodzajów działalności (świadomej i wolnej aktywności człowieka ukierunkowanej na pozytywnie wartościowany przez podmiot cel), jak: praca naukowa, rozważania filozoficzne, zainteresowania teoretyczne, refleksja nad własnym postępowaniem, ocenianie zachowania innych; twórczość artystyczna, percepcja i kontemplacja dzieł sztuki; modlitwa, kult religijny, praktyki ascetyczne.

3. Pisząc o życiu społecznym uwzględnia socjologiczny wymiar kultury. Kultura w aspekcie socjologicznym obejmuje zachowanie ludzkie kształtowane przez społeczne wzory i modele w procesie socjalizacji³⁵. Według J. Pastuszki zaangażowane uczestnictwo osoby w takich grupach, jak rodzina, organizacje, stowarzyszenia i związki, naród wiąże się ze wzbogacaniem kultury – form życia grupowego na bazie dorobku (dziedzictwa), który osoba poznała i przyjęła.

4. W sposobie opisu zadań życiowych podejmowanych i realizowanych przez człowieka w różnych obszarach kultury, dokonywanym przez J. Pastuszkę, ujawnia się stanowisko wartościujące, normatywne w znaczeniu oceny aktywności kulturowej jednostki ze względu na jej rolę w rozwoju psychicznym i duchowym osoby, a także twórczym przystosowaniu w relacji do świata, w którym żyje.

5. Działalność życiowa człowieka o charakterze kulturowym bezpośrednio dotyczy sfery zachowania celowego, co znalazło swój wyraz w analizie form działania, ukierunkowanych na realizację zadań, celów życiowych. Niemniej jednak ten najbardziej wymierny aspekt ludzkiego uczestnictwa w tworzeniu kultury zarówno przedmiotowej (przekształcenia otoczenia, środowiska, w którym człowiek żyje), jak i podmiotowej (pozytywne zmiany w samym człowieku) jest uwarunkowany poznaniem na poziomie świadomości refleksyjnej (ocenianiem, myśleniem abstrakcyjnym, planowaniem i przewidywaniem) oraz aktywnością wolitywną (aktualizacją zdolności wyboru, kontrolowania dążeń, gotowości do wysiłku).

W następnej części artykułu zostanie przedstawiony kolejny wymiar zaangażowania w tworzenie kultury w perspektywie psychologicznej. Jest to analiza uczuć wyższych, metapotrzeb i wartości kulturowych jako tych

---

³⁴ M. A. K r ą p i e c, *Ja – człowiek*, Lublin: TN KUL 1991, s. 238.

³⁵ A. K ł o s k o w s k a, *Rozumienie kultury*, [w:] *Kultura masowa*, Warszawa: PWN 1983, s. 29.

czynników w sferze uczuciowo-dążeńiowej, które komplementarnie dookreślają charakterystykę form aktywności człowieka w różnych obszarach kultury.

II. UCZUCIA WYŻSZE W PROCESIE AKTYWNOŚCI KULTUROWEJ CZŁOWIEKA

J. Pastuszka charakteryzując każdą z wyodrębnionych odmian działalności życiowej człowieka odnosi ją do uczuć wyższych doświadczanych w związku z zaangażowaniem w dany typ aktywności.

Nazywa uczucia wyższe „uczuciami duchowymi”³⁶. Píše, że „przesunięcie ciężaru uczuciowego ku przeżyciom duchowym, [...] ku życiu religijnemu, moralnemu, naukowemu, estetycznemu świadczy o «typie duchowym» danego człowieka. [...] Dominującą rolę odgrywają w nim uczucia duchowe. [...] Trwałe zaangażowanie uczuciowe w kierunku pewnych wartości duchowych świadczy o przynależności człowieka do typu religijnego, moralnego, naukowego czy innego”³⁷. Integracja procesów psychicznych takiej osoby powstaje wokół metapotrzeb i metawartości, którym towarzyszą uczucia wyższe.

1. Charakterystyka uczuć wyższych

Uczucia społeczne mają swoje źródło w uczestnictwie człowieka w życiu różnych grup (rodziny, grupy rówieśniczej, klasy szkolnej, zespołu w pracy zawodowej, stowarzyszenia społecznego, związku ideowego, wspólnoty religijnej czy też narodu).

Wśród uczuć rodzinnych najważniejsze są różne rodzaje miłości, np. matczyna, ojcowska, braterska. Współdziałanie i współżycie osób w klasie szkolnej lub zespole w pracy zawodowej może łączyć się z przeżywaniem uczuć koleżeństwa, solidarności. Uczucia patriotyczne należą również do uczuć społecznych³⁸.

---

³⁶ *Charakter człowieka*, s. 106.

³⁷ Tamże.

³⁸ T. N o w a c k i, *Uczucia. Zarys psychologii*, Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne 1977, s. 116.

J. Pastuszka odnosi uczucia społeczne do działań, które mają na celu niesienie pomocy innym, w sposób bezinteresowny, stały, z motywów altruistycznych³⁹. Wymienia życzliwość, współczucie, zadowolenie z wyświadczenia komuś przysługi.

Uczucia moralne są szczególną grupą uczuć społecznych⁴⁰. Jednym z najważniejszych uczuć moralnych jest poczucie obowiązku, które zaczyna się kształtować u dziecka poprzez uczestnictwo w życiu rodzinnym i aktywne włączanie się w nie. Uchybienia w wypełnieniu obowiązków z czasem budzą poczucie winy. Gdy zaniedbanie własnych obowiązków dotyczy niespełnionych oczekiwań osób znaczących, człowiek może przeżywać poczucie goryczy z powodu tego, że zawiódł bliskich.

Uczucia związane z oceną czyjegoś zachowania z punktu widzenia norm moralnych również należą do tej grupy. Są to dla przykładu: poczucie krzywdy, poczucie sprawiedliwości, poczucie zadośćuczynienia, oburzenie.

Uczucia religijne mogą przybrać formę zachwyty, uniesienia, radości, w najwyższym jej stopniu w kontakcie z Bogiem, o cechach mistycznych. Rodzajem kontaktu mistycznego może być odniesienie do świata doczesnego, któremu towarzyszy entuzjazm, tęsknota za pełnią Dobra, Piękna oraz Prawdy, miłość i życzliwość do ludzi lub też łączność z rzeczywistością nadprzyrodzoną w ekstatycznej modlitwie, możliwej dzięki ascezie życiowej⁴¹.

Uczucia estetyczne dotyczą przeżywania podziwu, zachwyty, doświadczenia piękna w relacji do świata sztuki (plastyki, muzyki, literatury) lub przyrody. Ich źródłem jest szczególnego rodzaju aktywność, którą J. Pastuszka nazywa „oglądem”⁴². Píše, że „człowiek estetyczny żyje oglądem [...] Piękno, formę i harmonię uważa za najwyższe wartości i pragnie je doświadczać przeżywać; odczuwa głód wrażeń [...] Wystarcza mu ogląd z pewnej perspektywy”⁴³.

Tak więc doznajemy przeżyć estetycznych oglądając zjawiska przyrody i dzieła sztuki, w relacji do konkretnego stanowiącego „właściwy przedmiot piękna”⁴⁴.

---

³⁹ *Charakter człowieka*, s. 277.

⁴⁰ *N o w a c k i*, dz. cyt., s. 116.

⁴¹ *P a s t u s z k a*, *Charakter człowieka*, s. 275.

⁴² *Tamże*, s. 273.

⁴³ *Tamże*.

⁴⁴ *Tamże*, s. 274.

Odnosnie do **uczuć poznawczych**, intelektualnych J. Pastuszka mówi o człowieku kierującym się „namiętnością poznania”⁴⁵. Chodzi tutaj o „namiętność” w znaczeniu silnego i długotrwałego uczucia, które pobudza zainteresowania, w tym przypadku teoretyczne, intelektualne.

Pasja badawcza, naukowa, poznawania czegoś (zainteresowanie jakąś dziedziną nauki) wiąże się z przeżywaniem takich uczuć intelektualnych, jak zadowolenie z dokonanych odkryć poznawczych, poczucie wzbogacenia własnej wiedzy, radość poznawania prawdy, ale także przykre odczucie trudności, problemów teoretycznych, wynikające z niewiedzy.

2. *Funkcje uczuć wyższych w rozwoju psychicznym i duchowym człowieka*

Cechą wspólną różnych rodzajów uczuć wyższych jest „wyższy poziom organizacji” w stosunku do emocji, nadrzędna rola w odniesieniu do wrodzonej emocjonalności, a gdy chodzi o ich neurofizjologiczne podłoże – lokalizacja w płatach czołowych kory mózgowej⁴⁶.

Uczucia mogą pobudzać działanie, towarzyszyć mu lub być jego celem. Gdy chodzi o uczucia wyższe występują na wszystkich trzech etapach procesu działalności życiowej w takich jej formach, jak refleksyjne poznawanie, doświadczanie piękna, dojrzała aktywność religijna, działania prospołeczne, ocenianie moralne, zaangażowana praca zawodowa.

J. Pastuszka uznaje pozytywne uczucia wieńczące działanie za pełniej kształtujące dojrzały charakter osoby niż dodatnie emocje towarzyszące danej aktywności. Uczucia towarzyszące działaniu łączy z „funkcjonalnym przeżywaniem potrzeb”, gdy świadomość człowieka zwrócona jest na samo działanie⁴⁷. Osoby o przewadze procesów funkcjonalnych cenią działanie jako wartość samą w sobie. Są aktywne, bez względu na wyniki swej działalności i płynącą stąd przyjemność. Uczucie zadowolenia daje im samo wykonywanie określonych czynności. Ich aktywność ma więc bardziej charakter ekspresyjny niż celowy, intencjonalny.

W sytuacji, gdy uczucia są związane z celem działania, jest ono podporządkowane tworzeniu nowych wartości wyższych niż przyjemność, źródłem zadowolenia jest wtedy to, „że własny czyn ucieleśnia się w konkretne dzieło, sama czynność przestaje być celem dla siebie, a staje się środkiem

---

⁴⁵ Tamże, s. 272.

⁴⁶ G r z y w a k - K a c z y ń s k a, *Psychologia dla każdego*, s. 65.

⁴⁷ Por. *Charakter człowieka*, s. 99.

do wzbogacenia świata wartości⁴⁸. Dla przykładu można podać uczucie satysfakcji z napisania książki, która wzbogaca wiedzę w danej dziedzinie nauki.

Związek pozytywnych uczuć, stanowiących cel działania, z rozwojem psychicznym i duchowym człowieka wyraża się w tym, że nastawienie na rzeczywistą działalność w życiu (nie aktywność w wyobraźni, w marzeniach), a co za tym idzie na doświadczanie dodatnich uczuć związanych z osiągnięciem zamierzonego celu, prowadzi do kształtowania dojrzałego charakteru (o orientacji zadaniowej, ukierunkowanej na wartości wyższe).

Z kolei M. Grzywak-Kaczyńska⁴⁹ podkreśla rolę uczuć towarzyszących działaniu jako najbardziej szczęśliwych, związanych z doświadczaniem pełni istnienia i radości rozwoju.

Twórczą i rozwojową rolę uczuć wyższych w kształtowaniu charakteru człowieka można również odnieść do „głębi uczuć”, nie w znaczeniu nieświadomej ich treści, jak w psychologii głębi, ponieważ są one w pełni świadome, ale ze względu na to, że sięgają centrum osobowości człowieka, jego ja⁵⁰. Uczucia głębokie mogą powodować zasadnicze zmiany w sposobie wartościowania danej osoby i jej postępowaniu w życiu.

„Nie sama jakość uczucia, lecz sposób przeżywania stanowi o jego głębi” – pisze J. Pastuszka⁵¹.

Osoby przeżywające głębokie uczucia odznaczają się rozwiniętym życiem wewnętrznym (refleksyjnością), dużą wrażliwością na hierarchię wartości (szlachetnością), żywym doświadczaniem relacji ja–świat, połączonym z odnoszeniem odkrywanych w świecie wartości do własnego ja.

Zazwyczaj głębia uczuć dotyczy tylko pewnych wartości (np. religii lub ojczyzny, czy też sztuki). Głębokie doświadczanie uczuciowe wartości jest warunkiem istnienia w życiu psychicznym człowieka „ośrodka krystalizacyjnego”, którym w prawidłowo ukształtowanym charakterze są – zdaniem J. Pastuszki – pozytywne, głębokie i trwałe uczucia związane z „wartościami bezwzględnyymi”⁵².

W następnym punkcie omówię kolejne zagadnienie relacji metapotrzeb do celów i wartości kulturowych.

---

⁴⁸ Tamże, s. 100.

⁴⁹ *Trud rozwoju*, Warszawa: IW PAX 1988.

⁵⁰ P a s t u s z k a, *Charakter człowieka*, s. 111.

⁵¹ Tamże, s. 112.

⁵² Tamże.

III. METAPOTRZEBY JAKO DYNAMIZMY ZAANGAŻOWANIA W UCZESTNICTWO I TWORZENIE KULTURY

Klasyfikacja potrzeb wyższych przedstawiona przez J. Pastuszkę⁵³ koreluje z podziałem kierunków działalności życiowej, analizowanych w aspekcie typów świadomej oraz intencjonalnej aktywności i jej celów.

J. Pastuszka właściwie wyodrębnia jedynie trzy grupy potrzeb wyższych: religijne, moralne i estetyczne, ale można je w uzasadniony sposób rozszerzyć o potrzeby społeczne i poznawcze, które omawia w kontekście potrzeb podstawowych.

1. *Charakterystyka metapotrzeb*

J. Pastuszka omawia **potrzeby społeczne** w odniesieniu do pozytywnego bądź negatywnego stosunku do drugiego człowieka⁵⁴.

Do potrzeb społecznych zalicza przede wszystkim potrzebę miłości (zarówno doznawania miłości jak i darzenia innych miłością). Píše, że miłość wobec osób, rzeczy, wartości jest „rozszerzeniem własnego ja”⁵⁵, poprzez zaangażowanie, uczestnictwo w tworzenie relacji, decentrację w stosunku do siebie. Stwierdzenia te wyraźnie korespondują z G. Allporta koncepcją dojrzałej osobowości, który pisząc o poszerzeniu własnej osobowości podał konkluzję: „Każdy człowiek posiada miłość samego siebie, lecz tylko poszerzenie własnej osobowości (*self*) jest zasadniczym znakiem dojrzałości”⁵⁶.

Ponadto wśród potrzeb społecznych J. Pastuszka odróżnia potrzebę afiliacji (kontaktu z innymi, chęci przebywania z ludźmi w formie towarzyskiej) od potrzeby przyjaźni jako głębokiej relacji, opartej na empatii, współdziałaniu, gotowości niesienia pomocy, wsparcia.

Potrzeby moralne są dążeniem do zachowywania prawa moralnego, które w szczególności dotyczy stosunków międzyludzkich. Tak więc potrzeby moralne mogą przybrać formę dążenia do realizowania swojego obowiązku, przestrzegania sprawiedliwości, postępowania w sposób odpo-

---

⁵³ Tamże, s. 88-97.

⁵⁴ Tamże, s. 89-94.

⁵⁵ Tamże, s. 91.

⁵⁶ Z. P ł u ż e k, *Psychologia pastoralna*, Kraków: Instytut Teologiczny Księża Misjonarzy 1991, s. 53.

wiedzialny, urzeczywistnienia ideału dobroci wobec innych czy też miłości bliźniego⁵⁷.

Potrzeby religijne można określić jako dążenie do realizacji dobra, odniesionego do Boga jako Najwyższego Dobra we własnym życiu, a także do szczęścia w przeżywaniu osobistego związku z Bogiem.

Potrzeby estetyczne są związane z dążeniem do przeżywania piękna i urzeczywistniania go w życiu.

Potrzeby poznawcze zostały nazwane przez J. Pastuszkę jako „popęd do badania i tworzenia” oraz włączone do grupy potrzeb podstawowych, z tego powodu, że ich genezę wyprowadza z odruchu orientacyjnego, dziecięcych zaciekawień i poszukiwania nowych wrażeń. Niemniej, gdy potrzeby poznawcze stają się dążeniem do poznawania prawdy, wówczas można je traktować na równi z dążeniem do przeżywania piękna, czynienia dobra, postępowania w zgodzie z sumieniem, doświadczania bliskości Boga.

J. Pastuszka podkreśla, że wyższe potrzeby poznawcze mogą ukierunkować aktywność umysłową człowieka w sposób nie tylko teoretyczny, ale i praktyczny. Píše o tym w następujący sposób: „Poznanie nawet teoretyczne nie jest celem dla siebie, lecz nastawione jest na zewnętrzne tworzenie, na osiągnięcie czegoś, co jest wartością życiową. Świat nie jest tylko przedmiotem kontemplacji, ale skupieniem potencjalnych wartości, które należy urzeczywistniać poprzez czyn zewnętrzny, jaki zmienia stan przedmiotowy świata, a zarazem udoskonala człowieka. Człowiek wkłada w przedmiot swą pracę i zmienia go, przetwarza go i kształtuje według własnych planów”⁵⁸.

Tak więc poznanie, które poprzedza działanie reformatorskie, twórcze jest podstawą doskonalenia siebie.

2. Potrzeby wyższe i wartości kulturowe jako czynniki motywacyjne specyficznje ludzkiej aktywności człowieka

Sposób rozróżniania kierunków działalności życiowej przez J. Pastuszkę łączy się nie tylko z klasyfikacją uczuć wyższych i metapotrzeb, ale również z typologią wartości kulturowych w powiązaniu z „formami życia” w ujęciu E. Sprangera⁵⁹. Jedynie typ polityczny i ekonomiczny nie pozos-

⁵⁷ P a s t u s z k a, *Charakter człowieka*, s. 97.

⁵⁸ Tamże, s. 95.

⁵⁹ Tamże, s. 271-277.

taje w bezpośredniej relacji do analogicznej sfery działalności życiowej, aczkolwiek polityka i gospodarka mogą być uznane za dziedziny kultury w znaczeniu „intelektualizowania natury”⁶⁰, używania intelektu w celu przekształcania rzeczywistości materialnej lub społecznej. „Intelektualizowanie natury” może być ukierunkowane na dobre lub złe cele w sensie moralnym. Gdy posługujemy się podwójnym kryterium ludzkiej sprawczości i oceny moralnej w analizowaniu zjawisk kulturowych, traktując normatywność kultury jako równoważne kryterium, możemy mieć wątpliwości czy aktywność polityczna lub ekonomiczno-gospodarcza spełniają wymóg pozytywnej roli w kształtowaniu człowieka i świata, w którym żyje.

J. Pastuszka, analizując i interpretując Sprangerowskie „formy życia” i rodzaje wartości, odnosi je do zespołu dążeń ukierunkowanych na wiele wartości życiowych, z których jedno jest szczególnie rozwinięte i decyduje o typie psychicznym człowieka.

W typie teoretycznym dominujące dążenie do obiektywnego poznania rzeczywistości jest zorientowane na poznanie **prawdy**. Człowiek o takim rysie charakteru angażuje się przede wszystkim w poznanie naukowe, w zakresie nauk filozoficznych lub szczegółowych, w formie analitycznej lub syntetycznej. Często aktualizacja własnych możliwości w obszarze życia naukowego pozostaje w konflikcie z dążeniem do wartości ekonomicznych i politycznych.

Typ ekonomiczny określa prymat dążenia do korzyści materialnych, użyteczności, **praktyczności**. Człowiek przyjmujący w życiu postawę pragmatyzmu i utylitaryzmu najczęściej jest aktywny w sferze ekonomiczno-gospodarczej i politycznej, gdyż dąży do osiągnięcia wysokiego statusu materialno-bytowego, zamożności. Nasilenie preferencji wartości ekonomicznych łączy się często z niskim stopniem akceptacji wartości społecznych.

W typie estetycznym najwyższą wartością jest **piękno**, a celem życia pełnia przeżywania estetycznego i doskonałość w ekspresji przeżyć o tym charakterze. Aktywne uczestnictwo i twórczość w dziedzinie sztuki dość często pozostaje w opozycji do zaangażowania w życie gospodarcze i poznanie czysto teoretyczne.

Wartości typu religijnego stanowią: **wiara**, prowadząca do zjednoczenia człowieka z Bogiem, doskonałość w urzeczywistnianiu i doświadczaniu

---

⁶⁰ M. K r a p i e c, *Kultura i intencjonalność*, [w:] *Ja – człowiek*, s. 236.

dobra, prawdy i piękna, wyrzeczenie wyrażające się w gotowości do ofiary, ograniczenia swoich potrzeb, gdy wymaga tego dobro wyższe. Silne zaangażowanie w życie religijne wiąże się z instrumentalnym traktowaniem działalności gospodarczej i sztuki jako środka do wyrażania własnej religijności, natomiast poznanie naukowe bywa traktowane jako komplementarne lub podporządkowane wierze religijnej.

Wartości typu politycznego odnoszą się do **władzy**, wywierania wpływu na innych, kierowania nimi, samodzielności w podejmowaniu decyzji. Aktywne uczestnictwo w działalności politycznej łączy się dość często z utylitarnym traktowaniem nauki i instrumentalnym odnoszeniem się do osób w życiu społecznym.

Wartości społeczne koncentrują się wokół **życzliwości** (ogólnie pozytywnego nastawienia do ludzi, zainteresowania innymi osobami i ich problemami), ofiarności (gotowości do wspierania innych, gdy tego potrzebują w sposób bezinteresowny i stały), współczucia (rozumienia przeżyć drugiej osoby, okazywania akceptacji i bliskości). Zaangażowanie w działanie prospołeczne pozostaje w konflikcie z aktywnością ekonomiczno-gospodarczą oraz indywidualistycznie zorientowaną twórczością artystyczną.

Metapotrzeby, czyli potrzeby społeczne, moralne, estetyczne, poznawcze, religijne oraz wartości kulturowe (szczególnie religijne, teoretyczne, społeczne i estetyczne) nadają dynamizm i celowość aktywności psychicznej związanej z uczestnictwem i tworzeniem kultury (życiem społecznym, moralnością, sztuką, nauką, religią). Wartości kulturowe, takie jak: prawda, piękno, dobro, Absolut można sensownie utożsamić z celami działalności życiowej człowieka, jej kierunkami, ze względu na normatywny model kultury przyjmowany przez J. Pastuszkę.

IV. PODSUMOWANIE

Przeprowadzona analiza podjętych zagadnień umożliwia mi próbę odpowiedzi na sformułowane problemy:

1. J. Pastuszka szeroko omawia różnorodne formy tworzenia kultury (realizowanie zadań w życiu społecznym; praca zawodowa i organizowanie czasu wolnego; refleksja nad własnym postępowaniem i ocena moralna; modlitwa, kult religijny, praktyki ascetyczne; praca naukowa, refleksja filozoficzna i zainteresowania teoretyczne). Jest to dużo bardziej pełne

ujęcie dojrzałego funkcjonowania człowieka w życiu niż u Z. Freuda, który ograniczał je do miłości i pracy⁶¹, czy A. Adlera, który uwzględniał jedynie realizację zadań społecznych (w rodzinie, pracy zawodowej i aktywności społecznej)⁶². Co do zakresu jest to ujęcie bliskie Allportowskiemu kryterium dojrzałej osobowości (poszerzanie granic własnej jaźni poprzez zaangażowane uczestnictwo w wybranej dziedzinie życia)⁶³, czy też koncepcji produktywności charakteru według E. Fromma, który odnosi ją nie tylko do miłości i pracy, ale także do postawy wiary, sumienia, doświadczeń estetycznych⁶⁴.

2. Rola uczuć wyższych (społecznych, moralnych, religijnych, estetycznych, poznawczych) w działalności kulturowej polega na pobudzaniu, towarzyszeniu i wieńczeniu tego rodzaju aktywności. J. Pastuszka uznaje za szczególnie ważną funkcję uczuć występujących na etapie osiągania celu działania, ze względu na utrwalanie orientacji zadaniowej, ich związek z aktywnością intencjonalną, a nie jedynie ekspresyjną. Pisząc o głębi uczuć odnosi ją do wyżej zorganizowanych procesów emocjonalnych i charakteryzuje poprzez odniesienie do centralnie umiejscowionych wartości w obszarze ludzkiej osobowości.

3. Metapotrzeby i wartości kulturowe (ujmowane normatywnie) pobudzają i ukierunkowują działania w sferze uczestnictwa i tworzenia kultury. Wartości są jednocześnie celami aktywności o charakterze poznawczym, estetycznym, społecznym, religijnym.

W przedstawionym ujęciu działalności kulturowej uwzględniłam przede wszystkim aspekt psychologiczny. Jednak na podstawie tych rozważań można sformułować pewne wnioski pedagogiczne:

1. Integralność i hierarchiczność systemu wychowania polega na uwzględnianiu wymiaru społecznego, moralnego, religijnego, estetycznego oraz intelektualnego w tego rodzaju oddziaływaniu i uporządkowaniu ich na zasadzie nadrzędności–podrzędności. Taki system może być wypracowany na podstawie rozstrzygnięć dotyczących natury człowieka (koncepcji antropologicznej, sposobu określania tożsamości człowieka, ideału – wzoru osobowego w wychowaniu) oraz wartości, celów wychowania (założenia aksjo-

---

⁶¹ E. F r o m m, *Niech się stanie człowiek*, Warszawa–Wrocław: PWN 1996, s. 37.

⁶² A. A d l e r, *Sens życia*, Kraków 1939.

⁶³ P ł u ż e k, dz. cyt., s. 52-53.

⁶⁴ F r o m m, dz. cyt.

logiczne zaczerpnięte z etyki i estetyki, klasyfikacje wartości między innymi w psychologii).

2. Kształcenie charakteru, które stanowi istotny aspekt wychowania, jest bliskie rozwojowi psychicznemu i duchowemu osoby, ze względu na powiązanie obydwu tych procesów z internalizacją wartości, celową aktywnością (działaniem), dojrzałością sumienia i religijności. Zarówno kształcenie charakteru jak i rozwój psychiczny oraz duchowy człowieka można odnosić do przekraczania (transcendowania) aktualnego poziomu funkcjonowania w życiu oraz osiągania wyższego poziomu integracji dynamizmów osoby, świadomego i wolnego działania z reaktywnością somatyczną i emocjonalnością.

3. Wychowanie przez zaangażowanie w działanie, ukierunkowane na pozytywne cele, poprzedzone odkrywaniem wartości i aktualizacją dążeń woliwitywnych jest znacznie bardziej trafnym oddziaływaniem niż werbalne nauczanie czy trening pożądanych zachowań za pomocą kar i nagród, ze względu na to, że uwzględnia różne sfery aktywności człowieka, jej wymiar poznawczy, uczuciowo-dążeńiowy i działaniowy.

*

W artykule analizowałam problem form działalności życiowej człowieka, związanych z zaangażowaniem w tworzenie kultury w ujęciu J. Pastuszki (1897-1989). Szczegółowe pytania, na które poszukiwałam odpowiedzi, dotyczą relacji między uczuciami wyższymi a twórczym uczestnictwem w różnych dziedzinach kultury oraz związku metapotrzeb i wartości kulturowych z kierunkami działalności życiowej człowieka. Celem artykułu było ukazanie stanowiska J. Pastuszki w rozumieniu kultury i wartości kulturowych, wyrażonego w charakterystyce celów działalności życiowej, opisie uczuć wyższych, klasyfikacji metapotrzeb oraz analizie i interpretacji Sprangerowskiej typologii „form życia”. Podejmowane zagadnienia były rozważane w aspekcie psychologicznym. Uwzględniłam również niektóre założenia filozoficzne i teologiczne oraz sformułowałam pewne wnioski pedagogiczne.

BIBLIOGRAFIA

- A d l e r A., Sens życia, Kraków 1939.
- G r z y w a k - K a c z y ń s k a M., Psychologia dla każdego, Warszawa: IW PAX 1977.
- G r z y w a k - K a c z y ń s k a M., Trud rozwoju, Warszawa: IW PAX 1988.
- F r o m m E., Niech się stanie człowiek, Warszawa–Wrocław: PWN 1996.
- K a r o l e w i c z G., Nauczyciele akademicy Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w okresie międzywojennym, t. II, Lublin: RW KUL 1996, s. 164-166.
- K ł o s k o w s k a A., Rozumienie kultury, [w:] Kultura masowa, Warszawa: PWN 1983, s. 9-93.
- K r ą p i e c M. A., Kultura i intencjonalność, [w:] Ja – człowiek, Lublin: RW KUL 1991, s. 235-259.
- N o w a c k i T., Uczucia. Zarys psychologii, Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne 1977, s. 107-118.
- P a s t u s z k a J., Psychologia ogólna, t. II, Lublin 1947.
- P a s t u s z k a J., Charakter człowieka, Lublin: TN KUL 1962.
- P ł u ż e k Z., Psychologia pastoralna, Kraków: Instytut Teologiczny Księży Misjonarzy 1991.
- P o u p a r d P., Pomiedzy barbarzyństwem i nadzieją, kryzys współczesnej kultury i chrześcijańska odpowiedź. Sacrum i kultura. Chrześcijańskie korzenie przyszłości, red. R. Rubinkiewicz, S. Zięba, Lublin: TN KUL 2000, s. 17-33.
- S p r a n g e r E., Lebensformen, Halle 1925.
- S z o s t e k A., Pogadanki z etyki, Częstochowa: Biblioteka „Niedzieli” 1993.
- T r o j a n K., Potrzeby i wartości oraz ich implikacje religijne, Kraków: WAM 1999.
- U c h n a s t Z., Ks. Prof. J. Pastuszki koncepcja psychologii jako nauki, „Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego”, 33(1990), nr 1-4, s. 117-125.

COMMITMENT TO THE FORMATION OF CULTURE
AS A DIRECTION OF ACTIVITY IN LIFE

S u m m a r y

The paper sought to analyze some forms of commitment to the formation of culture in various areas of activity in life. Moreover, the characterization of activities in social, cultural, moral, religious, aesthetic and cognitive life has been supplemented by a description of higher feelings, metaneeds and cultural values, as examined in psychology. It is J. Pastuszka (1897-1989), philosopher and theologian (concerned also with psychology), who takes

---

participation and the formation of culture as a direction of activity in life. The positive aspect of such an approach to commitment in the formation of objective and subjective culture is its reference to action (conscious and purposeful behaviour), a behaviour that is not a weakly controlled expression of one's own experiences. Intentionality, the participation of reflective and normative awareness (moral assessment), characterizes the conception of culture on the basis of which J. Pastuszka analyzes the activity of man.

Translated by Jan Kłós

Słowa kluczowe: kultura, formy zaangażowania, działalność życiowa.

Key words: culture, forms of commitment, activity in life.